

Својина и друштвена својина

I

Интерес за свестранијим освјетљавањем друштвене својине, поводом текућих уставних промјена, актуелизовао је развој и вријеме, који указују на неопходност преиспитивања неких рјешења у концепцији и конструкцији друштвене својине. Стање у погледу остваривања и заштите друштвене својине у укупности југословенског макросоцијалног бића тј. у укупности друштвене репродукције, такво је управо са гледишта друштвене и економске реалности, у којој се нашла друштвена својина, односно њена егзистенција да неумољиво покрећу питање њене концепцијске анализе, односно анализе појединих њених деривата. И са гледишта југословенске друштвено-економске стварности и стварности других социјалистичких земаља, долази се до несумњивог закључка да социјализам уопште, па ни поједине социјалистичке земље, нијесу још успјеле да ријеше оне проблеме које није ријешо и Роберт Овен. Он није могао да ријешу три ствари: 1. питање друштвене својине, њеног остваривања и заштите; 2. питање рада у смислу проналажења адекватног мотивационог система, система стимулације за ефикасан и продуктиван рад, и 3. питање адекватног привредног система у условима друштвене својине средстава за производњу.

И данас су ово проблеми социјализма, односно његове изградње. Пракса показује да није могуће идеолошко-политичким инструментима компензирати рационалност и ефикасност у економском развоју. Такве инструменте, економске ефикасности и рационалности, треба уграђивати у економски облик друштва, односно у привредни систем. Историјско-друштвена пракса показује да се свако друштво, свака друштвено-економска формација, тако остваривала.

Својина, па и друштвена својина, посматра се са историјског, социолошког, економског и правног гледишта. Наш приступ у овом прилогу биће претежно са правног гледишта. Правна димензија својине, у својој равни, изражава,

њене друге димензије, онако и онолико, како и колико то налаже актуелан друштвени, односно класни интерес.

Правни систем уопште, па и правни систем сваке земље посебно, облик је и инструмент обезбјеђења и развоја система производње и расподеле (присвајања) који одговара владајућој класи, значи владајућег система производње и присвајања. У том погледу правни систем врши историјску функцију, јер кроз обезбјеђење владајућег система производње и расподеле, омогућује даљи прогресивни развој материјалних производних снага друштва, а тиме и друштва као цјелине. Тако владајућа класа, преко правног система преко права, врши своју објективну историјску мисију развоја друштва.

Правни систем, односно право социјалистичког друштва, разликује се од правног система, односно права буржоаског друштва, управо по историјској мисији коју има и коју треба да оствари. Најкраће речено, та историјска улога правног система социјалистичког друштва јесте, да, као облик организованог усмјерења и дјеловања, омогући трансформацију друштва, у том оквиру и његових појединих институција, у правцу успостављања друштвених односа у којима ће дјеловати суверенитет рада и тако потиснути суверенитет својине, власништва. Класно друштво објективним развојем, одвојило је функције управљања и присвајања од функције рада у корист власника средстава за производњу, значи владајуће класе. Присвајање у таквом друштву се вршило и врши на основи својине, власништва, а не на основу рада и резултата рада. Радничка класа, односно социјалистичко друштво има за историјску мисију да функције управљања и присвајања поврати функцији рада, тако да рад буде основ присвајања, а не својина. Тако рад, сфера рада, постаје одлучујућа снага друштва, успоставља се (треба да се успостави) суверенитет рада, умјесто суверенитета својине.

Друштвени суверенитет рада врши деструкцију приватне својине и омогућава трансформацију њене моћи и суверенитета у правцу успостављања друштва у коме нема (у коме неће бити) приватно-својинског присвајања. У том погледу правни систем је у функцији изградње новог начина друштвене производње и присвајања (расподјеле) што је његова историјска функција. Док систем права остварује ту функцију, деструкције приватне својине, он је, тј. право је, незамјењиво средство регулисања друштвених односа. То није спорно или не би требало да буде спорно. Изгледа да је споран начин на који право може и треба да оствари ту функцију. То се односи не само на право, него и на поједине његове институте, међу којима је својина основни, најбитнији. Зато ћемо у овом прилогу и указати на тај проблем.

У остваривању историјске функције права, па и својине као његовог кардиналног института, неопходна је операционализација која се врши правним системом. Та се операционализација врши правним нормама. Чим се ступи на тло, права, онда се морају поштовати његове моћи, његови захтјеви, његове објективне потребе. На то указује и упућује правна наука и правна техника. Не могу се научно-стручне претпоставке у регулисању друштвених односа пренебрегавати. Другим ријечима, операционализација друштвених и историјских потреба и интереса преко права и помоћу права мора се вршити у складу са друштвеном и економском реалношћу, откуда право и произилази, и у складу са захтјевима науке и струке. У противном, право је нереално, па се стиче утисак да друштво почива на праву, а не право на друштву, како су Маркс и Енгелс сматрали.

Са гледишта операционализације правног система, друштвено настојање, друштвено-историјски циљ увођења суверенитета рада, остварује се кроз трансформацију права својине у право рада (право рада као сфере друштва у којој се одвија сврсисходна људска дјелатност, а не право рада као субјективно право). Како кроз право, одговарајућом операционализацијом, омогућити да дође до права рада, и суверенитета рада као сфере друштва? У остваривању тога циља не треба мијешати историјски и друштвени циљ који социјалистичко друштво треба да оствари (суверенитет рада умјесто суверенитета својине) са путевима, средствима и начинима којима је то могуће остварити, кроз право, путем права, преко права. У одређивању „несвојинске концепције својине“ има се утисак да се пошло од историјског друштвеног циља социјализма да уведе суверенитет рада и у складу са тим изврши деструкцију приватно-својинског присвајања, а не од потребе нормативно-правне операционализације која се не може остварити без поштовања својине као права, као правног односа, као правне институције. Другим ријечима, требало је опрезно приступити одређивању „несвојинске концепције својине“, јер непрецизност и нејасност могу отежати остваривања постављеног друштвено-историјског циља. Ако друштвена и економска реалност, као и други објективни услови, налажу да се у садашњој фази развоја гради и развија друштво на бази „својинске концепције својине“, то не значи да се одустало и одустаје од друштвено-историјског циља успостављања суверенитета рада. То значи, или може да значи, да се тај незамјенљиви, али и далека циљ, може у одређеној фази изградње социјализма остваривати кроз успостављање одговарајућих својинских права на средствима у друштвеној својини. То, такође, не значи да се остаје на

буржоаским приватносвојинским облицима продукционог односа, или државносвојинском облику. Битно је успоставити да се средства у друштвеној својини могу користити само на одређени начин и под одређеним условима, не плашећи се успостављања према тим средствима и одговарајућих „својинских овлашћења“, ако је то нужно за ефикасно и економично коришћење тих средстава. Треба признати да таквих овлашћења у постојећем југословенском праву постоји не мали број, о чему ће касније бити ријечи. Битно је ускладити друштвену и економску реалност и нормативно-правни систем.

Својински односи једнога друштва морају бити постављени јасно и чврсто, јер су у питању односи, који поред власти, представљају основне односе сваког друштва, тако да су остали односи у својој условљености и суштини модалитети својине и власти. То се односи и на социјалистичке земље. Утврђивање својинских односа кроз право мора се чинити полазећи од појма својине уопште, од њених историјских облика, искуства са њиховим остваривањем, а нарочито од објективно условљених својинских облика који се конкретној заједници намећу. То су задаци који се морају остваривати кроз операционализацију нормативно-правног система. Зато и пођимо тим редом.

Постоје различита схватања својине, као што постоје и различити облици својине. У погледу схватања својине овде ћемо навести Марксово гледиште. Маркс схвата својину као присвајање дијелова спољне природе, тј. присвајање материјалних добара. Његово схватање својине је економско, значи присвајање. У Предговору Критици политичке економије он каже: „Свака производња је присвајање природе од стране појединца у оквиру неког друштвеног облика и његовим посредством. У том смислу таутологија ће рећи да је својина (присвајање) услов производње. Да не може бити говора о некој производњи, па дакле ни о неком друштву гдје не постоји неки облик својине, јесте таутологија. . . . „Из цитиране Марксове мисли произилази неколико закључака. Прво, да је својина присвајање. Друго, да се то присвајање врши унутар друштва и треће — посредством друштва, а то значи преко нормативно-правног система. Поред ових елемената, Маркс наглашава да је својина основ производње и да не постоји друштво без својине. И више од тога. У низу својих дјела Маркс и Енгелс изједначавају својину са укушним системом производње.

Два основна облика својине јесу економски и правни. По свом основном значењу својина је првенствено економска категорија, економски појам. У том смислу посматрана, својина се показује као присвајање спољне материјалне природе у циљу задовољавања човјекових потреба, па се у том погледу показује као мотив и циљ економске, привре-

дне дјелатности. Својина је правна категорија, правни појам, правни однос, онда када је регулисана нормативно-правним системом, тј. правним нормама, у једном или другом правцу, са једном или другом садржином, предвиђајући начин располагања и коришћења предмета својине. У том погледу право својине је конкретизација Марксове поставке да се својина присваја „унутар и посредством друштва“. Задатак је нормативно-правног система да кроз своју операционализацију омогући учинак који се остварује „унутар и посредством друштва“. Као право, као правна категорија, као правни појам, својина је онај друштвени однос који се успоставља у вези са материјалним добрима и који се „обукао“ у правно рухо, постао правни однос. Право својине је, тако, одвојено од предмета својине, од материјалних добара поводом којих се оно и успоставља. Ту се успоставља разлика између економске и правне својине, присвајања и права. Може неко да ужива неку ствар, да је присваја, али да нема право на ту ствар. Таква категорија у праву се означава као државина. Такво се присвајање најчешће дешава без правног основа. На примјер, лопов, налазач. Економски и правни облик својине говоре да су економија и право уско повезани. Та објективна веза дала је за право Марксу и Енгелсу да укажу на то да је право један од идејних облика надградње над економијом. С друге стране, право својине утиче на своју економску основу, те оно није неки прост и механички производ те основе. Иако правни систем није једино условљен економском основом, ипак његова неусклађеност са њом, у смислу да не изражава адекватно економске односе, могућности и потребе, доводи до негативних посљедица за укупни друштвени развој, за остваривање оних објективних потреба и интереса који се постављају праву.

Бацимо кратак поглед на историјске и савремене облике својине. Било је и има разних облика својине. Ипак се они сви могу изразити у два облика: колективну и приватну својину. Колективна и приватна својина, као два облика присвајања, заснивају се на двјема врстама интереса који се тим присвајањем задовољавају. У људском друштву стално дјелују и теже да се остваре: посебни и општи интереси, појединачни и заједнички, приватни и јавни. Та двојност интереса, која прати људско друштво у његовом развоју, изражава се на посебан начин у разним облицима својине. Тако колективна својина изражава и треба да изражава реални постојећи општи, заједнички, јавни интерес, док приватна својина то чини са појединачним, посебним, приватним интересом. У првом случају материјална, економска добра присваја заједница, колективитет, док у другом случају то ради појединац, индивидуалитет.

Колективна својина има своје историјске и савремене облике. У својим историјским облицима колективна својина

се јавља као родовска и племенска. До појаве земљорадње, док су лов, а касније сточарство, били главна привредна занимања, ловишта, шуме, поља, ријеке, језера, односно испаше, били су колективна својина племена. Преласком на земљорадњу, земља је још дуго била у породичној својини, док није дошло до индивидуалног посједовања земље (епистион код старих Грка, фамилија код старих Грка, фамилија код старих Римљана, задруга код Јужних Словена и неких других народа, мир код Руса). Ово је један посебан облик колективне својине. У старој породичној задрузи није се производило за тржиште, за размјену, него за подмиривање непосредних потреба чланова задруге. Као корелатив колективне својине створена је лична својина, самом нужношћу непосредног присвајања члана заједнице појединих материјалних предмета за задовољење својих потреба. Предмети који су намијењени за непосредну потрошњу (одијело, обућа, накит итд.) чине личну својину члана колектива. Све остало је колективна својина. Карактеристика колективне својине, нарочито њених сложенијих облика, јесте њена подијељеност. Чланови колектива, односно носиоци, титулари колективне својине, имали су разноврсна овлашћења у погледу коришћења предмета колективне својине и располагања њима (на земљи једне феудалне општине имали су разна и по садржини различита овлашћења: кмет, његов непосредни господар, па виши феудалци до краља). Маркс и Енгелс у више наврата су говорили о колективној својини, нарочито истичући њену аутархичност, самодовољност и планирање.

Савремени, модерни облици колективне својине јесу: државно капиталистичка и државносоцијалистичка. Наш систем друштвене својине посебно ће се обратити и указати на нека питања и проблеме који отуда произилазе.

Колективносвојински облик капиталистичког друштва јесте државно предузеће, чији су облици врло разноврсни. Већином државна предузећа не послују под посебним правним режимом, него су у том погледу, као и у погледу унутрашње организације и пословања на тржишту, истовјетна приватним предузећима. Једина је разлика између њих (државних и приватних предузећа) што приход државног предузећа припада држави, односно одређеној територијално-политичкој заједници, а приход приватног предузећа приватнику. Поред државног предузећа, постоје и други мање развијени колективно-својински облици, као што су: негативна и адитивна ограничења у коришћењу и располагању предметом приватне својине; откуп пољопривредних и неких других производа у појединим капиталистичким земљама ради стварања државних резерви и заштите земљорадника; јавна добра; јавне службе и концесије.

Државно-социјалистичка својина настала је као резултат социјалистичке револуције, која је мјерама национализације и конфискације узела приватна средства и пренијела их у државно власништво. И у овом систему својине приход припада држави која врши расподјелу за разне врсте друштвених потреба. Она јача моћ државе и чини је чиниоцем (фактором) цјелокупног економског, политичког и културно-духовног живота. Својинска права су по свом дејству иста као и права приватносвојинског облика.

За разлику од колективне својине, која је детерминисана непосредном друштвеном производњом, коју она и изражава, а чији су субјекти код историјских облика својине: породица, род, племе, село, општина, а код савремених држава, носилац приватне својине није колектив, него појединац. Поред ове основне разлике између колективне и приватне својине постоје и друге. У систему колективне својине чланови друштва су много чвршће повезани, него у систему приватне својине, у систему робне производње. Приватна својина односи се само на економско присвајање, тако да у себи не инкорпорише, као колективни облик својине, нормативне елементе који су названи јавним правом. Приватносвојински облик, односно приватна својина, као субјективно стварно право, јесте недјељиво, искључиво и апсолутно право. Оно у себи инкорпорира слободу коришћења и располагања од стране његовог носиоца. Као таква приватна својина је надградња над робом, а грађанско-имовинско право над робном привредом, робноновчаним односима. Маркс у „Капиталу“, књига I, на стр. 47. каже следеће: „Робе не могу саме ићи на тржиште нити се саме размјењивати. Зато морамо потражити њихове чуваре, тј. њихове власнике. Робе су ствари, па стога без отпора према човјеку. Кад неће милом, човјек може употријебити силу, другим ријечима узмеће их. Да би ове ствари доводили у узајамни однос као робе, морају се њихове чувари држати један према другом као лица чија воља обитава у тим стварима, тако да неко отуђујући своју властиту робу може да присвоји туђу само вољом другога, дакле и овај и онај могу то учинити само помоћу заједничког акта воље. Тога ради морају један другога признати као приватне власнике. Овај правни однос чији је облик уговор, па био овај облик законски развијен или не, јесте однос воља у коме се огледа економски однос. Овом правном односу или односу воља даје садржину сам економски однос. Ту лица постоје једна за друга само као представници роба, дакле, као њихови власници...“.

Цитирана Марксова мисао потврђује постојање дијалектичког парализма између економије и права, економске појаве и правне појаве, присвајања и правне норме. Указује и на нужност да робна привреда предпоставља, захтијева равноправне размјењиваче. Зато су приватни

власници, као субјекти грађанског права, равноправни. Сви имају, у формалноправном смислу, иста и једнака права, тј. формално једнака својинска овлашћења, односно слободу коришћења и располагања. То није случај, као што смо видјели, у колективној својини. Виши феудалац има другачија и виша правна овлашћења према некој ствари него нижи феудалац или кмет или државно планска комисија има већа и шира овлашћења од рејонске. Треба подсјетити да у грађанском праву постоји појам који је доста близак појму својине. Тај појам је „имовина“, и он представља скуп свих права и обавеза које неки субјект има у односу на присвајање материјалних, економских добара, а у свом чистом облику представља скуп потраживања и дуговања. Поред појма „имовине“, постоји и појам „имовинске масе“. Имовинска маса представља скуп материјалних, економских добара на која се односи имовина, тј. права и обавезе одређеног субјекта. Потребне правног промета створиле су ове институције.

III

Уставни систем из 1974. године даје одређење друштвене својине и њену функцију у самоуправним друштвено-економским односима. Тако у преамбули II стоји:

„Друштвена својина као израз социјалистичких друштвено-економских односа међу људима, основа је слободног удруженог рада и владајућег положаја радничке класе у производњи и друштвеној репродукцији у цјелини, као и основа сопственим радом стечене личне својине која служи задовољавању потреба и интереса човјека.

... Средствима за производњу у друштвеној својини, укључујући за проширену репродукцију, непосредно управљају удружени радници који раде тим средствима...

Друштвеном својином средства за производњу и других средстава рада обезбјеђује се сваком да се, под једнаким условима, укључи у удружени рад друштвеним средствима и да, остварујући право рада друштвеним средствима, на основу свога рада стиче доходак за задовољење личних и заједничких потреба.

Полазећи од тога да нико нема право својине на друштвена средства за производњу, нико — ни друштвено-политичка заједница, ни организација удруженог рада, ни група грађана, ни појединац — не може ни по којем правно, својинском основу присвајати производ друштвеног рада, ни управљати ни располагати друштвеним средствима за производњу и рад, нити самовољно одређивати услове расподеле.

Рад човјека је једини основ присвајања производа друштвеног рада и управљања друштвеним пословима...

Основица свих видова удруживања рада и средстава друштвене репродукције и самоуправне интеграције удруживања рада и средстава друштвене репродукције и самоуправне интеграције удруженог рада је основна организација удруженог рада, као основни облик удруженог рада у коме радници остварују неотуђиво право да, радећи друштвеним средствима управљају својим радом у условима рада и одлучују о резултатима свога рада.

Остварујући резултате заједничког рада као вредност на тржишту у условима социјалистичке робне производње, радници непосредним повезивањем, самоуправним споразумијевањем и друштвеним договарањем својих организација удруженог рада и других самоуправних организација и заједница и планирањем рада и развоја интегришу друштвени рад, унапређују цјелокупан систем социјалистичких друштвено-економских односа и савлађују стихийско дјеловање тржишта...“

Из цитиране уставне одредбе произилази да „несвојинска концепција својине“ суштински значи да друштвена својина није својинско право, право својине, да није правна категорија, правни појам, правни однос. То значи да над предметима у друштвеној својини нико не може стећи правну власт која искључује друге из коришћења предмета права. То се потврђује и у члану 12. Устава СФРЈ чија одредба гласи: „Нико не може стећи право својине на друштвеним средствима која су услов рада у основним и другим организацијама удруженог рада...“ Ипак такву правну власт Устав признаје на неким објектима (земља, средства занатске производње), али је то онда приватна својина, коју Устав означава као „право својине“. Но, поред Устава и закони познају извјесна права, субјективна права и над предметима у друштвеној својини, која су по својој економској суштини својинска. То се право данас назива „право управљања“ и оно је замијенило раније „право коришћења“. Такво право је нужност у робној привреди јер произвођачи робе — привредне организације, над робом коју производе и размјењују морају имати извјесна својинска овлашћења, иначе не би могле своје производе размјењивати, нити склапати купопродајне и друге уговоре, којима преносе на друге организације и појединце своје производе, а тиме и своје стварно субјективно право.

Наглашавамо да се промет „права управљања“ и данас врши у складу са правилима грађанског, имовинског права, што се може провјерити у свакодневној судској пракси. Још једна одредба Устава СФРЈ установљава својинско право на средствима у друштвеној својини. Одредба члана 60. гласи: „Друштвено-политичке организације и друге законом одређене друштвене организације могу стицати средства, односно одређена права на средства, и тим средствима као друштвеним користити се за остваривање

својих циљева и њима располагати сагласно статуту тих организација у закону“.

Из нормативне конституције друштвене својине произилази да она има двије функције: историјску и економску. Правну нема, односно не жели се да је има, иако се због робног карактера привреде од тога нужно одступа, о чему је већ било говора. Историјска функција друштвене својине остварује се у циљу обезбјеђења услова за изградњу комунистичког друштва, путем трансформације суверенитета, (права) својине у суверенитет (право) рада о чему смо претходно говорили. Свака својина је економска категорија у смислу неког облика присвајања материјалних, економских добара ради задовољавања сопствених потреба, па у том погледу нема друштва без својине, односно без присвајања, нарочито Маркс и Енгелс скрећу пажњу. Несумњиво да је „несвојинска концепција својине“ коју познаје југословенски уставни систем, инспирисана комунистичком визијом људског друштва, која је дубоко хумана. Међутим, неопходно је такву функцију операционализовати преко нормативно-правног система, да би се њено остваривање довело у склад са постојећим фактичким, реалним, друштвено-економским облицима присвајања, а то значи са реалним стањем својинских односа, са својинским односима у економском смислу и то у данашњем конкретно југословенском друштву. Постоји несклад између историјске функције друштвене својине која је изражена кроз „несвојинску концепцију својине“ и њеног реалног остваривања, а то значи да постоји несклад не само у самој концепцији својине, него и у њеним нужним правним дериватима. Наведимо неке конкретне примјере. Као што смо већ видјели, по Уставу друштвена својина је: 1. неправни појам и 2. јединствен појам. У пракси тако није. Друштвена својина се манифестује кроз низ конкретних правних овлашћења која су различита, зависно од предмета својине. На примјер, да ли се ради о роби, јавном добру, земљишту или стану. Нема сумње, са гледишта стварности и правних норми којима су регулисана питања управљања овим средствима, да сви они који их користе, остварују својинска правна овлашћења. И поред уставне одредбе о јединствености друштвене својине, она је ипак подијељена. Друштвена својина, *nota bene*, нема једног и јединственог титулара, носиоца права друштвене својине, него више различитих титулара са разноврсним овлашћењима и обавезама. На стану у друштвеној својини, правна овлашћења и правне обавезе, и то разноврсне, имају: 1. носилац станарског права; 2. други корисници стана; 3. кућни савјет; 4. организација односно заједница која је дала стан на коришћење; 5, СИЗ становања и 6. општина.

Између економског и приватног појма својине у нас постоји несклад. Сматра се да је својина само оно што уста-

вна норма одређује. На такав начин не прихвата се економски, стварни појам својине о коме Маркс и Енгелс говоре. Својина је све оно што се односи на присвајање неког материјалног, економског добра ради задовољавања неке потребе, тако да су правом „дата правна овлашћења, као што је „право управљања“, ипак својинско право, право својине, макар ограничено и дјелимично. Другачије је и немогуће доћи у посјед располагања стварима да би се њом задовољила потреба, да би се присвојиле. У нашој концепцији својине занемарује се економски појам својине, а с друге стране узима се за својину, за појам својине, римско схватање квинитске приватне својине као апсолутна, неограничена и неподијелена власт над ствари — *ius utendi, fruendi et abutendi*. Чим се полази од појма приватне својине као искључивог појма, то доводи до негирања других својинско-правних односа. Као посљедица апсолутизација појма својине дошло је до неправилног схватања „права управљања“. Ово право раније се звало „право коришћења“ и означавало је овлашћење привредног субјекта да у оквиру правом датих овлашћења, слободно користи средства за производњу и друге услове рада којима производи као и да слободно располаже оствареном добити. Ово право је по својој суштини својинско право. Устав га не признаје својинским правом и ту настаје основна противурјечност у концепцији и конструкцији друштвене својине. Без овог права није могућа тржишна размјена и њена правна надградња — правни промет. У стварности све то постоји. Право управљања је имовинско-правни, грађанско-правни израз друштвене својине. То је правом призната фактичка власт привредног субјекта над ствари без чега нема реализације њене употребне вриједности.

Југословенски систем својине, који карактерише „несвојинска концепција својине“ носи у себи основну противурјечност између тржишно-својинског облика располагања друштвеном својинском и уопште присвајања добити од стране привредног субјекта и других овлашћених субјеката на присвајање с једне стране, и друштвено-својинског облика покривања губитака, с друге стране. Друштвено-економска реалност нашег друштва најнепосрединје говори о стању у коме се, приликом присвајања добити, субјекти понашају према правилима класичне робне привреде, а приликом покривања губитака све се упућује на адресу друштва као цјелине. Полази се од тога да је правно тако уређено, тј. да су средства привредних субјеката у друштвеној својини, па када настану губици рачун се подноси друштвеној заједници као цјелини. У таквој ситуацији недостају све мјере и активности опрезности и штедње, ефикасности и рационалности, недостаје онакав однос каквог имају субјекти који за губитке у пословању, одговарају својом имовином, средствима, предметима који су у њиховој

својини. Када би они који управљају средствима у друштвеној својини, својом имовином, својим личним дохотком, одговарали за све врсте губитака у друштвеној својини, другачије би се ова својина и штитила и остваривала. Одговара носиоцима „права управљања“ противурјечност између приватносвојинског облика присвајања добити и друштвено-својинског облика покривања губитака. Из ове противурјечности настаје ситуација о којој се говори као о стању у коме се друштвена својина користи као своја а чува као туђа. Јавно се говори о насртајима на друштвену својину, али та својина нема субјекта који је животно заинтересован да је чува. Чување средстава мора првенствено произаћи из друштвено-економске заинтересованости, из материјалних мотива.

Полазећи од друштвено-економске реалности у погледу остваривања друштвене својине, легитимно је питање: постоји ли, с гледишта права, неки правац за превазилажење постојећих проблема? Требало би научно-стручне напоре усмјерити у правцу проучавања могућности уставовљавања друштвене својине као новог типа колективне подијелене својине, јер фактички друштвена својина има више титулара са различитим овлашћењима. Сваки титулар присваја дио предмета, дио средстава овакве колективне својине, односно друштвене својине, на основу „права управљања“ односно „права коришћења“. Иначе, „право управљања“ је својинско право у својој правој економској суштини, у присвајању. Такво право својине омогућавало би правном систему да буде у функцији стварања оног начина друштвене производње који ће мијењати све оно што је радника држало под влашћу „светог права“ приватне својине и уводити га у односе рада, удруженог рада. Али, оваквом праву треба да одговара имовинска, грађанско-правна обавеза покривања губитака свих оних који располажу средствима у друштвеној својини, тј. треба да одговара обавеза покривања губитака својом имовином. У оваквом систему настало би тзв. „социјализације“ губитака, а сви који су укључени у располагање друштвеним средствима водили би рачуна о њима као својој.

Из претходно реченог произилази да „несвојинска концепција својине“ није у складу са реалним, постојећим стањем својинских односа, тј. својинских односа у економском смислу. Она противрјечи економском облику својине, тј. присвајања у нашем друштву. Тај несклад се огледа у самој концепцији својине и у њеним дериватима. Нема друштва, нити га је било, нити ће га бити, без својина као облика економског присвајања. Ту непобитну чињеницу мора уважавати право, правни систем, тим више што је надградња над економском структуром друштва. Економска, социолошка и психолошка својства приватне својине још дјелују, па се у својинском систему морају успостављати јас-

на и чврста рјешења заштите нове друштвене својине. Правом заштићени интерес у присвајању мора постојати, али не само у интересу појединаца и колективитета, него и друштвене заједнице као цјелине. Пуг трансформације од својине као друштвено-економског основа и односа, у рад као друштвено-економски основ и однос, дуг је и противурјечан. Међутим, одговарајућим друштвено-економским мјерама, кроз право и помоћу права, већ сада у многоме може да се афирмише присвајање на основу рада и резултата рада. Управо друштвена својина, колективног и подијељеног карактера, представља рад као основу присвајања, али је нужно у таквом присвајању успоставити одговорност својом имовином, имовинску одговорност, и то је једини пут да се отклони противурјечност приватносвојинског присвајања средстава у друштвеној својини и добити, с једне, и друштвеносвојинског облика покривања губитака, с друге стране. Дугачка је листа негативних последица које доноси социјализму ова противурјечност у погледу остваривања његових задатака и циљева.

